

HANS KOLLHOFF. KONTYNUOWANIE WIZERUNKU MIASTA EUROPEJSKIEGO

HANS KOLLHOFF. THE CONTINUATION OF THE EUROPEAN CITY IMAGE

Anna Mielnik
dr inż. arch.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Katedra Architektury Mieszkaniowej i Kompozycji Architektonicznej

STRESZCZENIE

Tekst stanowi próbę przedstawienia twórczości niemieckiego architekta Hansa Kollhoffa w kontekście jego zainteresowania ciągłością idei tradycyjnego miasta europejskiego. Punktem wyjścia dyskursu uczyniono ekspozycję architekta prezentowaną na 13. Międzynarodowej Wystawie Architektury w Wenecji w 2012 roku. Hans Kollhoff swoimi projektami występuje w obronie europejskiej kultury miejskiej i jej sztuki budowania. Szczególnie ważnymi aspektami jego twórczości zdają się być zachowanie tożsamości miasta oraz utrwalanie miejskich typologii i morfologii miejskich fasad.

Słowa kluczowe: Hans Kollhoff, nurt architektury racjonalistycznej, architektura miasta.

ABSTRACT

This article is an attempt to present the work of German architect Hans Kollhoff in the context of his interest in the continuation of the idea of a traditional European city. The starting point of discourse, the architect's exhibition at the 13th International Exhibition of Architecture in Venice in 2012 has been pointed out. Hans Kollhoff, through his projects, defends European urban culture and its art of building. The preservation of the identity of the city and the consolidation of urban typology and morphology of urban facades seems to be a particularly important aspect of his work.

Key words: Hans Kollhoff, trend of rationalistic architecture, architecture of the city.

1. Tytuł *Common Ground* 13. Międzynarodowej Wystawy Architektury w Wenecji w 2012 roku można rozumieć jako wspólną przestrzeń, ale też wspólny mianownik i wspólną płaszczyznę porozumienia. Na wystawę złożyły się prezentacje odwołujące się do zagadnień współdziałania i twórczej wymiany. Dało się zaobserwować stanowisko większości twórców, że wspólnym gruntem narracji, który tworzy architektura, jest miasto. Motywami przewodnimi głównego pokazu ostatniego Biennale stały się zatem „miejskie przestrzenie oraz zagadnienia ciągłości wspólnego architektonicznego dziedzictwa, jego pamięci, odniesień, wpływów, reprodukcji”.¹

Ekspozycja zaprezentowana przez niemieckiego architekta Hansa Kollhoffa, pt. „Morfologia miejskich fasad”, precyzyjnie wpisała się w tę interpretację zagadnienia. Wystawa Kollhoffa nie stanowiła wizualnego i intelektualnego komentarza dotyczącego architektury w kontekście globalnych problemów współczesności, nie komentowała również współczesnej rzeczywistości architektonicznej. Nie stała się też pretekstem do pustej autoprezentacji. Kollhoff poruszył zagadnienia, które zawsze go interesowały. Skierował naszą uwagę w stronę wspólnego gruntu światowego dziedzictwa poprzez badanie architektury europejskich metropolii. W ekspozycji zastosował tradycyjny wizualny sposób prezentacji architektury w formie modeli. Nie bez powodu. Modele stały się pretekstem, tłem dla dyskursu, bo szczególnie w przypadku tego twórcy oglądając modele można zrozumieć jego *modus operandi*. Modele składające się na ekspozycję powstały w ciągu ostatnich 25 lat – część z nich została stworzona w biurach architekta, inne powstały w ramach studenckich kursów projektowych prowadzonych pod kierunkiem Kollhoffa na Politechnice Federalnej w Zurychu. Dowodzi to faktu, że w przypadku tego twórcy doświadczenie profesjonalne i eksperymentalne nauczanie przenikają się, stając się „wspólną płaszczyzną” jego aktywności. Modele pokazały ewoluujące zainteresowanie Kollhoffa ciągłością idei urbanistycznych i architektonicznych i mogą zostać uznane za świadectwo spójności w podejściu do projektowania. Można się szybko zorientować, że „wspólnym gruntem” tematycznym ukazany przez modele jest szczególne zainteresowanie Kollhoffa kształtowaniem fasady i tekstury budynków miejskich. Zauważyć można intensywne poszukiwanie rozwiązań problemów ekspresji poprzez analizowanie fasad z przeszłości (szczególnie widoczne są badania nad renesansowym i klasycznym językiem architektonicznym). Doświadczenia Kollhoffa i jego uczniów w ramach tego idiomu stawiają pytania dotyczące wspólnego gruntu historii, syntezy i dalszego rozwoju². Istotę modeli Kollhoff objaśnia następująco: „Ich morfologiczny rozwój zaczyna się w stopniowym łączeniu powierzchni samej „rzeźby”, a kończy na kolumnie, która zostaje oderwana z fasady jako morfologiczny koniec tektonicznego wyrazu”.³ Zebrane modele obrazują strukturę tektoniczną fasad, rozwiązania wynikające z podążania jej logiką oraz podkreślają konsekwencje w postaci silnej gry światła i cienia. Kollhoff jest również jednym z niewielu architektów dbających o tak drobiazgowo badanie detali konstrukcyjnych. Analizowane zasady są bowiem pokazane poprzez modele detali w skali 1:1, wykonane z oryginalnego materiału, jak kamień, marmur, cegła. Pokazują, w jaki sposób architekt godzi historyczny język architektoniczny z dzisiejszą technologią.⁴ Modele zebrane w kolekcję wyraźnie uwidaczniają seryjną logikę dzieł architekta. Narzędzie, którym jest seryjność, staje się instrumentem kreowania jednostajności, celowego braku różnorodności). Powstaje architektura, która próbując nie wyrażać niczego szczególnego, ociera się o monotonność, nie popadając jednak w banalność. Powściągliwy wyraz nie może być usprawiedliwieniem dla budynków nijakich i Kollhoffowi udaje się tutaj zachować niezwykłą równowagę. Pokazuje, że stosowanie zasad regularności, porządku, jednakowości i subtelnej ekspresji nie musi oznaczać, iż powstaje budynek bez wyrazu, nieciekawym. Kollhoff bada w teorii i praktyce zagadnienie bogactwa w powściągliwej kompozycji oraz kontrolowanego wyrazu. To porządek i zasady zapewniające poczucie dyscypliny implikują z kolei skromność i umiar,

¹ M. Karpińska, *Protokół rozbieżności*, „Architektura&Biznes”, 11/2012, s. 56

² Opis ekspozycji, *Hans Kollhoff – Tektonik – Morphologie städtischer Fassaden*

³ *Biennale Architettura 2012 – Common Ground*, Venice, Marsilio, Venice 2012 – katalog, s. 95

⁴ Opis ekspozycji, *Hans Kollhoff – Tektonik – Morphologie städtischer Fassaden*

które są potem stosowane na większą skalę, aby stworzyć spójny wzór miejski. Można zauważyć również elementy nostalgiczne (za miastem przeszłości), a nawet podteksty ideologiczne (dot. miasta burżuazyjnego) w systematycznym stosowaniu przez Kollhoffa konwencjonalnego, „zwykłego” i stałego w ramach wysiłku ujednolicenia tkanki miasta.

Ryc. 1. Fragment ekspozycji Hansa Kollhoffa – *Morphologie städtischer Fassaden*. Źródło: foto. A. Mielnik

Fig. 1. Part of Hans Kollhoff's exposition – *Morphologie städtischer Fassaden*. Source: fot. A. Mielnik.

Ryc. 2. Fragment ekspozycji H. Kollhoffa – *Morphologie städtischer Fassaden*. Źródło: *Biennale Architettura 2012 – Common Ground*, Marsilio, Venice 2012

Fig. 2. Part of Hans Kollhoff's exposition – *Morphologie städtischer Fassaden*. Source: *Biennale Architettura 2012 – Common Ground*, Venice 2012

Wystawę można odczytać jako destylat zainteresowań Hansa Kollhoffa – dydaktyka, badacza i twórcy. Można powiedzieć, że wszystkie najważniejsze motywy jego projektowania zebrano tu w jedną całość. Wystawa stała się punktem wyjścia do dalszej refleksji na temat twórczości Hansa Kollhoffa.

2. Niemcy można uznać za naturalną kolebkę rozwoju współczesnych impulsów racjonalistycznych. Dwóch spośród najbardziej wpływowych architektów niemieckich, Karla Friedricha Schinkela i Miesa van der Rohe, podziwia się za wycucie porządku tektonicznego i stosowanie czystej formy.⁵ Werner Durth i Roland May piszą o dwóch podstawowych cechach architektów racjonalistycznych. Pierwszą jest głęboka wiara w znaczenie porządku w architekturze. Druga została przytoczona już w 1923 roku przez Adolfa Behne w książce *Der Moderne Zweckbau*, w której wyraźnie rozróżnia on funkcjonalistów, którzy chcą absolutnie dopasowanego, wyjątkowego dla każdego szczególnego przypadku i racjonalistów którzy pragną budować najbardziej stosownie do powszechnych potrzeb, tworzyć normy.⁶ Od lat 60. XX wieku Oswald Maria Ungers równoległe z Aldo Rossim „piszą” bardziej współczesną historię tej tendencji, krytykując banalny „racjonalizm celu”,

⁵ W. Durth; R. May, *Schinkel's Order. Rationalist tendencies in German Architecture* [w:] „Architectural Design” 2007 nr 5 – Rationalist Traces, s. 44

⁶ [za:] W. Durth; May, R., Op. cit, s. 34

rozumiany raczej jako racjonalność niż racjonalizm. Badają ponownie racjonalizm, teraz rozumiany jako sposób myślenia w powiązaniu z dziedzictwem historycznym form i miejskim kontekstem. Te punkty odniesienia miały zastąpić technologiczny imperatyw modernistów⁷ oraz ich posługiwanie się funkcją jako elementem wyrazu architektonicznego. Następnie dołączyli architekci, tacy jak Hans Kollhoff, Max Dudler oraz Christoph Mäckler, uczniowie i pracownicy Ungersa, którzy skłonili się ku kształtowaniu ciężkiej, surowej, o kamiennej elewacji architektury miast europejskich, zrywając z powojenną doktryną architektury transparentnej i demokratycznej.⁸ Stali się strażnikami architektury odnoszącej się do tradycji.

Kollhoff jest twórcą pozostającym wyraźnie pod wpływem swoich mistrzów – Ungersa i Rossiego. Po początkowym zaangażowaniu się w eksperymenty zwrócił się ostatecznie ku formalnemu redukcjonizmowi, poprzez który dąży do ratowania wizerunku europejskich „burżuazyjnych” miast od powolnego zanikania. Występuje w obronie europejskiej kultury miejskiej, przejawiającej się w budowie i materii miasta. Jego praca badawcza i dydaktyczna stanowi poszukiwanie, a realizacje uprawomocniają teoretyczne podstawy powrotu do architektury „miasta europejskiego”. Kollhoff nie traktuje idei miasta i jego cech jako czegoś archaicznego lub hamującego, lecz jak coś, co może wręcz rozwój wyzwolić. Jego projekty to prawdziwe manifesty idei miasta⁹ – miasta o odpowiedniej gęstości, intensywności, złożoności, z przestrzeniami publicznymi wypełnionymi obiektami architektonicznymi o stosownym charakterze. Kontekst miasta traktuje zawsze jako główny katalizator powstania formy. Nie tworzy przypadkowych budynków-mebli, lecz obiekty pełnoprawnie wynikające z zasad rządzących miastem, lub powodujące odbudowę struktur miejskich, nad którymi stracono kontrolę. Główną zasadą, motywacją jego architektury jest bezpośredni związek między formą miasta a charakterem architektury. Forma i charakter nie muszą być konieczne zdefiniowane przez historię i tradycję (nie jest to przecież architektura historyzująca), lecz łączą się na bardziej abstrakcyjnej płaszczyźnie pojęcia trwałości. Trwałości zarówno w sensie technicznym, jak i kulturowym.¹⁰ Jest to określenie bardzo szerokie, oznaczające solidność, rzetelność wykonania, wytrzymałość techniczną, ale też trwałość w czasie, powagę (w podejściu do projektu, lecz także charakteru obiektu), niepozostawianie niczego przypadkowi, dbałość o detal, wybór materiałów oraz prostotę i klarowność konstrukcji. Również masywność, sposób, w jaki obiekt związany jest z terenem, kiedy środek ciężkości jest bardzo nisko. Wszystkie te cechy znajdujemy w projektach Hansa Kollhoffa.

Kollhoff pragnie kontynuować niemiecki kult „gebauete Form” – skonstruowanej formy.¹¹ Czyni wysiłki, by odzyskać godność utraconej tradycji konstrukcyjnej, lecz aby ją kontynuować, wykorzystuje współczesną technologię. Nie szuka jednak istoty swojej działalności w obszarze nowości technologicznych. Uważa, że pomimo nieuniknionego rozwoju tej dyscypliny, powinna ona nadal korespondować z naszymi zwyczajami postrzegania i naturą zmysłów. Jest przeciwko konstrukcji niewynikającej z celu architektury, która wykraczając poza swoją przyczynę techniczną, przesuwa architekturę w stronę formalizmu. Hołduje architekturze konsekwentnej tektonicznie, lecz nie podporządkowującej się jej ślepo. Rozumie tektonikę jako oddziaływanie między ucieleśnieniem a zjawiskami konstrukcyjnymi – jako kontrolowaną interakcję między zamiarem artystycznym i wymaganiami konstrukcyjno-budowlanymi. We wszystkich jego projektach forma i charakter

⁷ Ibidem, s. 49

⁸ Ibidem, s. 49

⁹ H. Leo, *The Urban Object of Hans Kollhoff*, „Casabella”, 582/1991, s. 61

¹⁰ N. Braghieri, *Hans Kollhoff and the Rejection of Today's Affectation*, 827-828/ 2013, s. 161

¹¹ Ibidem, s. 161

budynku odnoszą się do leżącego u jego podstaw systemu strukturalnego. Napięcie między obrazem a technologią zostaje wykorzystane w niezwykle wyrazisty sposób. Konsekwencją jest, jak wspomniano na początku, niezwykle koncentracja ekspresji architektonicznej w elewacjach o wydobytej tektonice, charakteryzujących się regularnością, symetrią i rytmem otwarć oraz innych elementów. Elewacje wyrażają dyskretny porządek strukturalny, formalny oraz funkcjonalny i mają wpływ na kontynuację lub odzyskanie spójności miasta. Spójność struktury budowli ma bowiem prowadzić do bardziej jednolitej struktury miejskiej. I tak, zataczając koło, powracamy do miasta. Istotnym polem zainteresowań i badań Kollhoffa jest również typologia budowli miejskich. Stosując analizę historycznych typów miejskich budynków, a także na podstawie obecnych wymagań użytkowych oraz interesów społecznych i ekonomicznych, podejmuje próbę opracowania aktualnej typologii miejskich budynków. Nie widzi w nich wroga mieszkańców i twórców. Są rezultatem próby zaspokojenia różnych potrzeb w kontekście miejskim. Te typologie są z jednej strony autonomiczne pod względem ekspresji, a z drugiej pozostają w dialektycznym związku z otaczającym środowiskiem urbanistycznym.

•

Kwartał mieszkaniowy – *Pireus*, Amsterdam, Holandia, 1994

Pireus to budynek mieszkalny zrealizowany na wyspie KNSM w ramach rewitalizacji północno-wschodniego obszaru amsterdamskiego portu. Plan miejscowy narzucił architektom punkt wyjścia w postaci prostokątnego kwartału o wymiarach 170 m na 60 m, z okrągłym dziedzińcem. Pomysł ten został jednak zmodyfikowany z powodu istniejącego budynku z lat 20. XX wieku, który miał zostać zachowany, warunków nasłonecznienia oraz konieczności odniesienia się do przyległego parku. Dokonano zatem umotywowanych kontekstem najważniejszych zabiegów formalnych, zniekształceń formy podstawowej, traktując warunki miejsca jako ważne siły twórcze. W rezultacie powstał monolityczny kwartał z dwoma dziedzińcami, którego bryła zawija się, omijając istniejący budynek, a następnie powraca wzdłuż linii nabrzeża.

Ryc. 3. *Pireus*, H. Kollhoff, Ch. Rapp, Amsterdam, Holandia, 1994. Źródło: foto. A. Mielnik

Fig. 3. *Pireus*, H. Kollhoff, Ch. Rapp, Amsterdam, Netherlands, 1994. Source: fot. A. Mielnik

Ryc. 4. *Pireus*, H. Kollhoff, Ch. Rapp, Amsterdam, Holandia, 1994. Źródło: foto. A. Mielnik

Fig. 4. *Pireus*, H. Kollhoff, Ch. Rapp, Amsterdam, Netherlands, 1994. Source: fot. A. Mielnik

W części północnej budynek wznosi się do dziewięciu kondygnacji, schodząc od strony południowej poprzez sześć aż do czterech wewnątrz kwartału. Poprzez zmniejszenie wysokości wpuszczono więcej światła na dziedzińce i do wnętrza apartamentów. Od zachodu w elewacji wycięto czteropiętrowy otwór, by połączyć budynek z istniejącym par-

kiem. W przejściu umieszczono kolumnadę, zachowując wyraźny podział na przestrzeń publiczną i półprywatną. Charakterystyczne szare cegły stanowią odniesienie do budynków magazynowych, które wypełniały dawniej doki i wzmacniają siłę materialną obiektu. Kollhoff w wielu swoich holenderskich projektach wskrzesił użycie cegły, dawniej tradycyjnego budulca tego kraju. *Pireus* to ciężki, bezpretensjonalny, intensywny formalnie budynek. Budynek, który nie jest stylistycznie tradycyjny, lecz odnosi się z nostalgią do formy i materii lokalnych magazynowych budynków z przeszłości. Teraz jego rolą jest pomieszczenie różnych typologii (mieszkalnych) i funkcji usługowych. Pomimo na pozór banalnego programu funkcjonalnego wyczuwa się w nim rodzaj powagi.

Ryc. 5. *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Ministerstwo Sprawiedliwości*, H. Kollhoff, Haga, Holandia, 2013. Źródło: www.kollhoff.de

Fig. 5. *Ministry of the Interior and Ministry of Justice*, H. Kollhoff, The Hague, Netherlands, 2013. Source: www.kollhoff.de

Ryc. 6. *Daimler Chrysler*, H. Kollhoff, Berlin, 2000. Źródło: www.kollhoff.de

Fig. 6. *Daimler Chrysler*, H. Kollhoff, Berlin, 2000. Source: www.kollhoff.de

Wieżowiec – Dwa Ministerstwa, Haga, Holandia, 2013

Projekt wspólnej siedziby Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) i Ministerstwa Sprawiedliwości (MS) Holandii w Hadze połączył dwa cenione przez Kollhoffa typy zabudowy miejskiej: kwartał i wieżowiec. Już w 1993 roku pisał on, że wieżowce niekoniecznie muszą być abstrakcyjnymi pudełkami ze szkła, aluminium i stali.¹² Tutaj z monolitycznej granitowej masy podstawy kwartału wyrastają blisko siebie dwie 150-metrowe wieże z typowych dla miejsca materiałów – cegły (MSW) i kamienia (MS). Zauważamy podział na trzy zdefiniowane części: 10-kondygnacyjną podstawę w postaci kwartału, stanowiącą kontynuację historycznej tkanki miejskiej, dwie 36-kondygnacyjne wieże umożliwiające realizację wymaganej funkcji – pozostają w dialogu ze swoją parą rezonując poprzez „fasetowanie” bryły i kontrastując poprzez materiał, oraz szczyty wież jako niezależne figuratywne ornamenty w postaci lżejszej korony. Granitowa baza odwołuje się do holenderskiej architektury miejskiej kulturowanej przez architektów o zainteresowaniach kla-

¹² H. Kollhoff [za:] N. Braghieri, Op. cit., s. 161

sycznych. Z drugiej strony, pilastry elewacji, wychodzące przed horyzontalne podziały kryjące stropy, odnoszą się do tradycji XIX-wiecznych amerykańskich wieżowców.¹³

Zauważalna jest dbałość architekta, by budynki miały charakter miejski, zarówno poprzez wybrany typ, formę, charakter, jak i materię. Projekt jest próbą pogodzenia tkanki starego miasta z teoretycznie obcym mu współczesnym projektem o dużej skali. Jak w innych projektach architekta, forma budynku jest wyraźnie regulowana przez prawa tektoniki.

Budynkiem pokrewnym typologicznie jest wieżowiec – tutaj o silnym charakterze narożnikowym – *Daimler Chrysler* na Potsdamer Platz w Berlinie. Składa się on również z wyrażonej, mocnej podstawy, środka i zakończenia. Masywność podkreślona została przez siłę surowego materiału. Mocny klin z ciemnej cegły wyróżnia się na tle pobliskich wieżowców o bardziej nowoczesnym, lżejszym i transparentnym charakterze.¹⁴

Obiekt wolno stojący – *Het Palais Condominium*, Breda, Holandia, 2006

Budynek mieszkalny jest częścią większego założenia rezydencjalnego o charakterze kampusowym (wolno stojące budynki wśród wspólnych terenów zielonych) *Chassé Park* w centrum starej części Bredy. Kompozycją i charakterem budynek nawiązuje do dawnych baraków o tradycyjnych ceglanych fasadach, znajdujących się w sąsiedztwie. Budynek składa się trzech podłużnych, wyraźnych brył: dwóch dwukondygnacyjnych w układzie równoległym z przesunięciem i pięciokondygnacyjnego mostu wspierającego się o nie. Kompozycja tworzy rodzaj wielkoformatowej figury rzeźbiarskiej. Budynek mieści 86 mieszkań o różnym układzie typologicznym. Kompozycja elewacji stanowi odbicie układu wewnętrznego i struktury nośnej budynku. Z podstawy pokrytej lokalnym kamieniem wyrasta delikatna ściana ceglana o naturalnie zróżnicowanej barwie. Kamienia użyto również do budowy gzymsów, obramowań okien i krawędzi attyki.

Ryc. 7. *Hed Palais Condominium*, H. Kollhoff, H. Timmermann, Breda, Holandia, 2006. Źródło: www.kollhoff.de

Fig. 7. *Hed Palais Condominium*, H. Kollhoff, H. Timmermann, Breda, Netherlands, 2006. Source: www.kollhoff.de

Ryc. 8. *Hed Palais Condominium*, H. Kollhoff, H. Timmermann, Breda, Holandia, 2006. Źródło: www.kollhoff.de

Fig. 8. *Hed Palais Condominium*, H. Kollhoff, H. Timmermann, Breda, Netherlands, 2006. Source: www.kollhoff.de

¹³ H. Kollhoff, *For Architecture of the City*, „DOMUS”, 272/2013, s. 81

¹⁴ Hans Kollhoff jest również autorem niezrealizowanego projektu przebudowy tzw. szkieletora w Krakowie.

Plac Miejski – *Walter-Benjamin Platz, Leibnitzkolonnaden, Berlin, 2000*

Ten projekt placu wraz z otaczającą z dwóch stron zabudową można traktować jako niezwykły przykład dążenia Kollhoffa do definicji „architektury miejskości”. Archetyp kolumnady, często występujący wzdłuż ulic miast europejskich, został tutaj przystosowany do typu placu. Powstałe dwukondygnacyjne podcienia zapewniają ochronę i tworzą przestrzeń przejściową między strefą sklepów a otwartą przestrzenią publiczną w postaci wydłużonego placu o wymiarach 108x32 m. Fasady o wyraźnym, uporządkowanym układzie strukturalnym nawiązują do neoklasycznego charakteru lokalnej architektury. Dwa osmiopiętrowe budynki mają tradycyjnie śródmiejski układ funkcjonalny, mieszcząc na parterze sklepy, na pierwszym piętrze biura, a na wyższych kondygnacjach mieszkania.

Ryc. 9. Fragment ekspozycji Hansa Kollhoffa – *Morphologie städtischer Fassaden*. Źródło: foto. A. Mielnik

Fig. 9. Part of Hans Kollhoff's exposition – *Morphologie städtischer Fassaden*. Source: fot. A. Mielnik.

Ryc. 10. *Walter-Benjamin Platz, Leibnitzkolonnaden*, H. Kollhoff, Berlin-Charlottenburg, 2000. Źródło: kollhoff.de

Fig. 10. *Walter-Benjamin Platz, Leibnitzkolonnaden*, H. Kollhoff, Berlin-Charlottenburg, 2000. Source: kollhoff.de

Projekty te, będące tylko wycinkiem bogatej twórczości architekta, zostały wybrane tak, by jak najlepiej uzasadnić obserwacje autorki dotyczące motywacji twórczej Hansa Kollhoffa, którymi są kontynuacja idei miasta europejskiego i próba zachowania jego tożsamości. Podsumowaniem mogą być słowa samego twórcy: „Jeśli naszym celem jest z jednej strony stworzenie tkanki miejskiej odpowiedniej do życia przez długi czas, takiej, która wyraża zbiorowe upodobania, które będą czytelne zarówno w przyszłości, jak i wyrażające ducha naszych czasów, a z drugiej strony próby kontynuowania kultury miejskiej, to potrzebna jest trwała architektura umożliwiająca tworzenie patyny czasu, a nie podporządkowująca się imperatywowi wiecznej młodości. Nie mam zamiaru upierać się, że musimy stale budować w sposób, w jaki robiliśmy to sto lat temu. [...] Nie chcę też wywoływać nowej debaty na temat stylu. Uważam natomiast, że musimy skłaniać się w kierunku architektury, która stoi pewnie na ziemi, jest dobrze zakotwiczona, trwała, a nie w „przemieszczeniu”. Aldo Rossi mówił o trwałości jako przestance umożliwiającej tworzyć budynki jako wyraz zbiorowej pamięci. Musimy przestać myśleć, że architektura i planowanie urbanistyczne powinny odzwierciedlać rozwój technologiczny lub ciągle próby dogonienia go.”¹⁵

¹⁵ H. Kollhoff [za:] N. Braghieri, Op. cit., s. 161

HANS KOLLHOFF. THE CONTINUATION OF THE EUROPEAN CITY IMAGE

1. The title *Common Ground* of the 13th International Architecture Exhibition in Venice in 2012, can be understood as a shared space but also as a common denominator. The exhibition was comprised of presentations referring to the issues of cooperation and creative exchange. The artist's standpoint was represented, showing that the common ground of narration that architecture creates is the city. The driving motivation of the main show, of the last Biennale, has become "urban spaces and the issues of continuity and common architectural heritage, its memory, references, influences, reproduction".¹⁶

The exhibition presented by the German architect Hans Kollhoff entitled "Urban Facades' Morphology" has followed this interpretation of the theme. It has not been through a visual and intellectual commentary on architectural creation in the context of contemporary global issues, nor a commentary on the reality of contemporary architectural forms. It has not become a pretext for empty auto presentation either. Kollhoff has raised issues that have always interested him. He has directed our attention toward the common ground of world heritage by studying the architecture of European cities. In the exhibition, a traditional, visual system has been used to present architecture in the form of models, and not without reason. Models have become a pretext, a background for discourse. Especially in the case of this architect, by observing models, his *modus operandi* can be understood. Models collected within the installation, were made over the last twenty-five years and in various contexts – some were produced in the architect's office, while others were produced in the context of his design courses, taught at the Federal Polytechnic of Zurich. This demonstrates that in the case of this particular creator, both professional and experimental teaching experiences unintentionally intersect, becoming a "common ground" of his activity. Models have illustrated Kollhoff's developing interest in the continuity of urban and architectural ideas. They can be also considered as testimony of his subtle consistency in his design approach. It can be quickly realized that the "common ground" theme demonstrated by his collection, was Kollhoff's particular attitude towards the facade and texture of urban buildings. An intense search for the expression's solutions by analyzing the facades of the past can be observed (especially studies on the Renaissance and classical architectural language are noticeable). Kollhoff's and his students' experiences in this idiom, posed questions concerning the common ground of history and how it should be synthesized and developed.¹⁷ That is how Kollhoff explained the reference to the finely crafted models: "Their morphological development begins with the gradual linking of the surfaces of the sculptural solitary and ends in the column, which is detached from the facade as the morphological end of the tectonic expression".¹⁸ This collection of models illustrated the facades' tectonic structure, solutions resulting from the following of a structural logic and highlighted its consequences in the form of a strong play of light and shadow. Kollhoff is one of the few architects who cares about such a meticulous examination of structural details. Analyzed principles are in fact demonstrated through 1:1 details of the building, displayed in their original materials such as stone, marble, and brick. These models demonstrated how he reconciles a historical architectural language with today's technology.¹⁹ Models assembled in the collection clearly showed the logical progression of his work. The serial nature of the work becomes the instrument for the creation of sameness, with a deliberate lack of diversity/variety. Architecture is being created that tries not to express anything in particular, which borders on monotony, but without descending into banality. Restrained expression cannot be the justification for bland buildings and Kollhoff manages to keep a remarkable balance here.

¹⁶ M. Karpińska, *Protokół rozbieżności*, "Architektura&Biznes", 11/2012, p. 56

¹⁷ Exhibition description, *Hans Kollhoff – Tektonik – Morphologie städtischer Fassaden*

¹⁸ *Biennale Architettura 2012 – Common Ground*, 29.08-25.11.2012 Venice, Marsilio, Venice 2012, p. 95

¹⁹ Exhibition description, *Hans Kollhoff – Tektonik – Morphologie städtischer Fassaden*

He implies that the application of the principles of regularity, order, uniformity and subtle expression does not necessarily mean that a building is without expression and or is uninteresting. Kollhoff explores the theory and puts into practice the issues of richness in a restrained composition and a controlled expression. It is order and rules that provide a sense of discipline which implies, in turn, modesty and restraint. These are then used in a larger scale to create a coherent urban design. The component of nostalgia (for the city of the past) and even ideological overtones (for the bourgeois city) may also be noted in the systematic application of Kollhoff's conventional, habitual and regularity as part of an effort to unify the fabric of the city. Certainly, this is not the architecture of passing fashions.

The exhibition can be read as a distillate of Hans Kollhoff's interests as a teacher, researcher and creator. It can also be said that all his major design motives have been gathered here in one unity/whole. The exhibition became a starting point for further reflection on the work of Hans Kollhoff.

2. Germany can be considered as a natural home of the development of modern Rationalist impulse. Two of Germany's most influential architects, Karl Friedrich Schinkel and Mies van der Rohe, have been admired the world over for their sense of tectonic order and their use of pure form²⁰. Werner Durth and Roland May write about the two main characteristics of Rationalist architects. The first is profound belief in the importance of order in architecture. The second has been quoted already in 1923 by Adolf Behne in his book *Der Moderne Zweckbau*, which clearly distinguished Functionalists who wants what is absolutely fitting and unique for the particular case and Rationalists who aspire to build what is the most appropriate for general need, the norm.²¹ Then, since the 1960s, Maria Oswald Ungers and Aldo Rossi, have been "writing" the more recent history of the rationalist tendency, criticizing banalized "purpose Rationalism". They reexamined rationalism, now understood as a way of thinking in relation to the historical heritage of forms and the urban context. These points of reference were to replace the technological imperative of the Modernists²² and their use of function as an element of architectural expression. Then, architects like Hans Kollhoff, Max Dudler or Christoph Mäckler, pupils and employees of Ungers, joined in, and focused on producing solid, severe, stone faced architecture of the European city, breaking with the post-war doctrine of a transparent and democratic architecture.²³ They became the guards of architecture, relating to tradition.

Kollhoff is a creator, clearly influenced by his masters Ungers and Rossi. After initial involvement in their experiments, he eventually turned toward formal reductionism, through which he sought to rescue the image of European "bourgeois" cities from slow atrophy. He defended the European urban culture, which manifested in the construction and materiality of the city. In his research and teaching he explores, and through projects implements, the theoretical basis for the return to the architecture of the "European city". Kollhoff does not treat the idea of the city and its attributes as something archaic or hindering but as something that can actually trigger its development. His designs are true manifestos of the idea of a city²⁴ - a city of proper density, intensity, complexity, public spaces, filled with architectural objects of an appropriate character. He always regards the context of the city as the main catalyst for the forms' creation. Kollhoff does not create random furnishing objects, but buildings rightfully belonging to the rules that guide urban

²⁰ W. Durth; R. May, *Schinkel's Order. Rationalist tendencies in German Architecture* [w:] „Architectural Design” 2007 nr 5 - Rationalist Traces, p. 44

²¹ [za:] W. Durth; May, R., Op. cit, p. 34

²² Ibidem, p. 49

²³ Ibidem, p. 49

²⁴ H. Leo, *The Urban Object of Hans Kollhoff*, "Casabella", 582/1991, p. 61

phenomena, or those resulting in reconstruction of urban structures beyond control. The main principle, the motivation for his architectural design is a direct relationship between the form of the city and the character of architecture. Form and nature/character are not necessarily defined by history and tradition (this is not yet historicizing architecture), but are connected on a more abstract level, to the concept of permanence. Permanence is regarded in a both technical and cultural sense.²⁵ Permanence is a very wide term, meaning both solid, honest, reliable, performance, technical endurance but also durability over time, gravity (in the approach to the project but also the nature of the object), not leaving anything to chance, attention to detail, choice of materials as well as the simplicity and clarity of the structure. Also, massiveness, the way an object stands on the terrain when the center of gravity is very deep. All these features are demonstrated in Hans Kollhoff's projects.

Kollhoff wishes to continue the German cult of "constructed form", that "gebaute Form".²⁶ He makes an effort to recover the dignity of a lost constructive tradition, but to replicate it, he uses modern technology, nevertheless, he does not look for the substance of his activity in the area of technological innovations. He believes that, despite the inevitable development of the technological discipline, it should continue to correspond with our habits of perception and the nature of the senses. He is against the construction not resulting from the aim of architecture, the one which causes beyond its technical reason and moves architecture toward formalism. Kollhoff favors tectonically consistent architecture but he is not blindly submitting to this aspect. He understands tectonic as an interaction between the manifestation, embodiment and structural phenomena - as a controlled interaction between artistic intent and construction requirements. In all his projects, the form and character of the building relates to their underlying structural system. Tension between image and technology is used in a very productive fashion. The consequence is, as mentioned above, an extraordinary concentration of architectonic expression in the facades of the abstracted tectonics, characterized by regularity, symmetry and rhythm. Elevations express discrete structural, formal and functional order and have an effect on the continuation or recovery of the city coherence. Consistency of the building structure in fact leads to a more uniform structure of the city. And that is how the circle back to the city has been described. An important field of Kollhoff's interests and research is also a typology of urban buildings. Using an analysis of historical city building types and the basis of current utilization demands, social and economic interests, he makes an attempt to develop a current, decidedly urban building typology. He does not regard typology as the enemy of inhabitants and architects. These are the result of an attempt to satisfy diverse needs within the urban context. These urban typologies, on the one hand are autonomous in terms of expression and on the other, are in a dialectical relationship with the surrounding urban environment.

The Block - Piraeus, Amsterdam, Netherlands, 1994

Piraeus is a residential building on the KNSM Island created as part of the revitalization of Amsterdam's northeastern port area. The master plan gave architects (Hans Kollhoff and Christian Rapp) a starting point in the form of a 170 by 60m rectangular block with a circular courtyard. This idea, however, was modified because of the existing building from the 1920s, which was to be preserved, some insulation/exposure conditions and the need to refer to the adjacent park. The main formal operations/actions have been therefore motivated by context, mutations of basic forms, and treating site conditions as a significant creative forces. The result is a monolithic block with two courtyards, which wraps itself behind the existing building and then returns to carry on along the line of the water-

²⁵ N. Braghieri, *Hans Kollhoff and the Rejection of Today's Affectation*, 827-828/2013, p. 161

²⁶ *Ibidem*, p. 161

front. At the north side, the building rises to nine stories, but on the south elevation folds down from six to four stories inside the block. By reducing height, more light is allowed into the interior courtyards and apartments. The west end is a cutaway to connect the building to the existing park. Through a four storied colonnade, a clear distinction between public and semi-private space is maintained. Characteristic gray bricks are a reference to the warehouses, which formerly filled the dock and their use reinforces the material strength of the building. Kollhoff, in many of his Dutch projects, reinstated the use of bricks - the traditional local building material of the past. *Piraeus* is a heavy, immovable, unassuming building of formal intensity. The building is not stylistically traditional, but it has nostalgic reference to the form and material of local buildings from the past. Now its role is to house different residential typologies and service functions. Despite the seemingly banal functional program, the sense of gravitas can be felt.

The Tower – Two Ministries, The Hague, Netherlands, 2013

The project of joined headquarters of Ministries of Interior and Justice of the Netherlands in The Hague, combined two of Kollhoff's cherished urban types: urban block and skyscraper. Already in 1993, he wrote that skyscrapers do not necessarily have to be abstract boxes of glass, aluminum and steel.²⁷ Here, from the monolithic granite, the mass of the base grows closer together via two 150-meter towers made of local material, bricks (MI) and stone (MJ). The division into three well-defined architectural parts can be observed: a 10-story base in the form of the urban block representing a continuation of the historic urban fabric, two 36-storey towers, housing the required function and one remaining in dialogue with its peer by resonating through their "faceted" volumetric composition and contrasting in their clad material, and the top as an independent figurative ornament in the form of a lighter crown. The granite base refers to the Dutch urban architecture cultivated by the architects of the classical interests. On the other hand, the pilasters of the facade, in front of the horizontal divisions that cover the ceilings, refer to the traditional nineteenth century American skyscrapers.²⁸ We note the architect's care to the buildings' urban character, both through the selected type, form, nature and matter. The project is an attempt to reconcile the old town's tissue with a theoretically large-scale, alien, contemporary project. As in other projects of this architect, the laws of tectonics expressly govern the building's form.

Daimler Chrysler at the Potsdamer Platz in Berlin can be regarded as a typologically related high rise building - with a strong corner character. It also consists of the articulated strong base, the tower and the top. Massiveness has been underlined by the strength of the raw material. The well-defined wedge of dark brick stands out from the nearby towers that express a more modern, lighter and transparent character.²⁹

Solitary Figural Building – Het Palais Condominium, Breda, Netherlands, 2006

This apartment building is part of the larger residential area of a campus-like character (solitary figural buildings set in green space) i.e. *Chassé Park* in the center of Breda's old town. With its traditional brick façade, the building makes conscious references, through composition and character, to the former barracks in the neighborhood. The building consists of three elongated, articulated blocks: two three-story rows set parallel to one another and a five bridge element sitting upon it on both sides. The composition creates a kind of large-scale sculptural figure. The building houses 86 apartments of different typology.

²⁷ H. Kollhoff [za:] N. Braghieri, Op. cit., p. 161

²⁸ H. Kollhoff, *For Architecture of the City*, „DOMUS”, 272/2013, p. 81

²⁹ Hans Kollhoff is also an author of unrealized redevelopment project of famous skyscraper by Rondo Mogilskie in Cracow

logical systems. The composition of the facade reflects the internal design and structure of the building. The base is constructed using local Blue-stone and out of this rises the delicate brick wall, in naturally different shades, of the upper stories. Blue-stone has been also used for the cornices, window frames and roof eaves.

The City Square – *Walter-Benjamin Platz, Leibnitz Kolonade, Berlin, 1995-2001*

This project of the city square, together with the flanking buildings, can be treated as a unusual example of Kollhoff's pursuit to define "architecture of urbanity". As an archetype of colonnade common/frequent along the streets of European cities, it has been adapted here to a type of square. The resulting two-story arcades expand the space, ensuring weather protection and forming a transitional space between the shopping area and the open public space, in the form of an elongated square of 108 mx 32 m. The elevations of articulated, ordered structural configurations refer to the neoclassical character of the local architecture. Two eight-floor buildings have been traditionally featured as a downtown functional system, housing shops on the ground floor, offices on the first floor and apartments on the upper floors.

These projects are only a piece of the rich creativity of the architect Kollhoff, and were chosen so as to clearly justify the author's observations concerning the design motivation of Hans Kollhoff – a continuation of the idea of a European city and an attempt to preserve its identity. In summary, through the words of the architect himself, it may be adequate to quote: "If our goal is to make an urban fabric in which to live at length, one that expresses a collective sentiment that is also legible in the future as an expression of our time, while on the other hand making an attempt to continue an urban culture, then what is needed is a lasting architecture that permits the formation of the patina of time, and does not obey the imperative of always being young, I have no intention of insisting that we need to continue building in a massive way, as we built one hundred years ago. [...] Nor do I want to trigger a new debate on style. Instead, I believe we have to justifiably lean towards an architecture that stands solidly on the ground, well anchored, permanent, not in transit. Aldo Rossi spoke of permanence as a prerogative to be able to make a building into an expression of collective memory. This is what we are talking about. We have to do away with the misunderstanding according to which architecture and urban planning ought to reflect technological development or attempt to pursue it. I believe the city and architecture are, in principle, very different from technology."³⁰

³⁰ H. Kollhoff [see:] N. Braghieri, Op. cit., p. 161

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Biennale Architettura 2012 – Common Ground*, Marsilio, Venice 2012 – katalog wystawy
- [2] Durth, W.; May, R., *Schinkel's Order. Rationalist tendencies in German Architecture* [w:] „Architectural Design” 2007 nr 5 - Rationalist Traces
- [3] Braghieri, N., *Hans Kollhoff and the Rejection of Today's Affectation*, “Casabella” 827/2013
- [4] Karpińska, M., *Protokół rozbieżności*, „Architektura&Biznes”, 11/2012
- [5] Kollhoff, H., *For Architecture of the City*, „DOMUS”, 272, 9/2013
- [6] Kollhoff, H., *The Profession of the Architect*, „DOMUS”, 275, 12/2013
- [7] Leo, H., *The Urban Object of Hans Kollhoff*, “Casabella”, 582, 1991
- [8] Piątek, G., *Obojętność architektury* [w:] <http://www.dwutygodnik.com> [12.02.2014]
- [9] Radecke, S., *On the State of German Architecture*, “Casabella” 827-828, 2013
- [10] http://www.welt.de/print/die_welt/vermischtes/article13371421/Die-Kunst-sich-einzufuegen.html [05.03.2014]
- [11] <http://www.kollhoff.de> [14.02.2014]

O AUTORCE

Zatrudniona w Katedrze Architektury Mieszkaniowej i Kompozycji Architektonicznej Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Zajmuje się pracą naukowo-badawczą dotyczącą tendencji racjonalistycznych w architekturze.

AUTHOR'S NOTE

Employed in the Department of Housing and Architectural Composition, Faculty of Architecture, Cracow University of Architecture. Involved in research within the scope of rationalistic tendencies in architecture.